

Premise. În reconstituirea realităților istorice ale Transilvaniei medievale apelul la izvoarele documentare interne este un demers vital. Pentru istoricul român în căutarea adevărului istoric are o semnificație aparte modul în care se lasă descifrată mai ales realitatea românească. Aceste izvoare, la origine, în măsură covârșitoare acte cu caracter juridic, acoperă o parte importantă din realitatea pe care ne străduim să o descifrăm. Aceasta este realitatea oficială, a emitenților de acte: regele, diferiții săi dregători, locurile de adevărire, forurile orășenești etc. O realitate existentă, pe care actul o consacră, sau una anticipată, pe cale de a se face, prin autoritatea actului juridic.

Din aceste documente răzbate nu de puține ori și opinia lumii românești despre realitățile proprii. Aceste reprezentări ale românilor despre ei înșiși, fie și mediate și distorsionate în documente oficiale, sunt de cea mai mare importanță pentru cercetător, nu numai prin raritatea lor. Am îndrăzni să afirmăm faptul că valoarea lor probatorie este mai mare decât al reprezentării oficiale, deoarece exprimă prin sursă directă o situație de fapt; pe când cealaltă reprezentare poate exprima o formulă adaptată, indirectă, o tendință oficială în legătură cu realitatea românească. Uneori cele două reprezentări, despre una și aceeași realitate sunt în contradicție vădită, exprimând o stare de conflict latent, o confruntare de mai mare amploare în timp și spațiu, dintre lumea românească și regatul ungar.

Realitățile românești din regat: instituții, drepturi de proprietate, obiceiuri juridice etc., în măsura în care au supraviețuit, nu s-au înscris de obicei în logica și în formulele juridice oficiale. Obligate a reflecta, echivala și controla o realitate specifică, oficialitățile regatului și actele emenate de ele întâmpină adesea mari dificultăți, care se transferă apoi istoricului.

Specificul lumii românești a dat naștere unor formule juridice oficializate, de regulă cuprinzând determinativul etnic (*Valachus*), prin care se încerca acoperirea unei realități diferite de cea oficială maghiară. Așa, de pildă, *districtus Valachorum*, pentru autonomiile administrative sau „țările” românești din regat, *jus Valachicum*, *mos / consuetudo Valachorum*, pentru dreptul românesc și felurile lui componente, *jus keneziale*, pentru dreptul de stăpânire de esență feudală al cnezimii, *possessio Valachalis*, pentru satul sau moșia supuse aceluși drept, *nobiles Valachi*, pentru acea parte a nobilimii din Transilvania și părțile ei apusene ridicată dintre cnezi etc. Apariția, conținutul

și extensiunea teritorială a acestor formule arată cu claritate faptul că ele i-au fost impuse oficialității maghiare în jumătatea de est a regatului de o realitate aparte și persistentă, pe măsura luării în stăpânire în profunzime a teritoriului cucerit odinioară.

Istoriografia română este de acord, în majoritate, cu faptul că în secolele XIV–XV, când informația documentară devine relativ abundentă, instituțiile românești originare sunt în decădere, chiar în extincție. În aceste secole asistăm la un proces, tot mai accelerat, unidirecțional, de confruntare și asimilare între modelul instituțional promovat de statul ungar și cel românesc, în restrângere și adaptare permanentă. Așa se face, că districtele românești au adoptat treptat formulele comitatense, adunările și scaunele de judecată românești au fost influențate de cele ale nobilimii, modul de stăpânire cnezială a pământului a cedat cu timpul în fața celui nobiliar general din regat etc.

La mijlocul secolului al XV-lea asistăm la încheierea evoluției istorice a cnezilor proprietari originari, adică a acelor cnezi care stăpâneau pământul și supușii în virtutea dreptului românesc, după obiceiul recunoscut de comunitatea locală și acceptat tacit de oficialitate. De clarificarea acestui proces depinde o serie de probleme majore ale istoriei Transilvaniei medievale: progresul feudalismului maghiar și particularitățile sale ardelenene, lichidarea clasei politice românești și eșecul constituirii unei stări în nume etnic, formarea și specificul nobilimii românești etc.

Etapale acestui vast și îndelungat proces de deposedare sau de transformare a clasei feudale românești din regatul ungar constituie o problemă istoriografică încă parțial soluționată. Cercetările din urmă în problema dispariției cnezului proprietar, ale noastre și ale altora, se apropie mai mult de concluziile lui Nicolae Densușianu decât cele mai recente ale lui Ștefan Pascu; de aceea, ni se pare potrivit să subliniem din nou principalele aspecte și etape ale acestui proces istoric important.

Istoricii români consideră că o primă etapă a acestui proces s-a petrecut ca urmare a cuceririi și colonizării neamurilor maghiare în Transilvania, urmată de colonizarea secuilor, sașilor și teutonilor, având ca rezultat aservirea sau alungarea românilor și a cnezilor lor, acolo desigur unde așezările noilor veniți nu sunt constituite în adevăratele „terra deserta”. Pe domeniile obținute de nobili s-au constituit prin colonizare sau roire sate dependente, inclusiv românești. În aceste zone cnezimea e constatată de timpuriu ca o categorie socială dependentă¹.

Pentru vastele teritorii rămase în cadrul domeniului regal, controlat prin sistemul cetăților regale, al cărui domeniu îl constituiau, primele secole nu au adus, se pare, modificări esențiale în funcționarea societății românești. Formulele politico-administrative din documente: *terra, possessio, districtus*

¹ O sinteză recentă în *Istoria Transilvaniei*, I, (până la 1541), Cluj-Napoca, 2003, p. 243–246.

castri și cele de natură socială: *castrenses*, *iobbagiones castri* ș.a. acoperă o realitate tradițională, asupra căreia suveranitatea regală arpadiană exercita un control mai mult de suprafață. Acolo domnii români, cnezii, își exercitau netulburați stăpânirea asupra pământului și supușilor, asigurând prestația obligațiilor convenite față de rege și dregătorii săi locali.

*Introducerea segregării religioase și a celei juridice*². În aceste zone, îndeosebi mărginașe și montane ale Transilvaniei, începutul secolului al XIII-lea, sub impulsul cruciadei catolice apusene, s-a făcut simțită o nouă politică internă a regatului maghiar, care institua discriminarea de ordin religios în privința stăpânirii pământului, implicit a condiției de nobil. Posesorii de pământ care nu mărturiseau credința catolică, denumiți schismatici, în opoziție cu catolicii denumiți creștini, sunt considerați *iniusti possessores*, posesori nelegitimi, expuși oricând deposedării. E vorba în primul rând de cnezii români. Această politică, afirmată mai ales de biserica catolică și ocazional de autoritățile laice, mai vizibilă în ținuturi expuse, precum banatul Severinului, a devenit o constantă a ideologiei oficiale, un atribut al stării nobiliare și a fost reiterată periodic în documente ale puterii centrale și chiar pusă uneori în practică.

Dinastia angevină a realizat o amplă reformă a raporturilor de proprietate, după model apusean. Între altele, a condiționat stăpânirea pământului de obținerea unui act regal de danie. Mai mult, la 1366, Ludovic I, confruntat de mai mulți ani cu un conflict generalizat cu românii, tranșa definitiv problema cnezimii, dispusă la acțiuni centrifuge în cooperare cu țările românești de peste Carpați. Regele recunoștea calitatea nobiliară doar acelor cnezi confirmați în stăpânirea moșiei lor (*in suo keneziatu roboratus*) prin act de danie al suveranului iar, cel puțin în Banatul Severinului, posesiunile cu drept nobiliar și cnezial erau recunoscute numai catolicilor (*nullus alter nisi vere catholicus... tenere posset et conservare*)³. După această dată, instituția cnezimii tradiționale a intrat în soluție rapidă și odată cu aceasta a apus orice posibilitate reală de constituire a unei stări românești distincte în Transilvania și Ungaria⁴.

Cnezul tradițional a persistat și după 1366. Măsurile regale au avut, în timp, efectul scontat. În Banatul de Severin, de pildă, măsurile de catolicizare au avut efect incontestabil în rândul nobililor și cnezilor posesori

² A se vedea cu deosebire contribuțiile lui Șerban Papacostea și Ioan-Aurel Pop.

³ DRH. C, XIII, p. 2.

⁴ Ș. Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, pp. 95, 148; I. A. Pop, *Un privilegiu regal solemn de la 1366 și implicațiile sale*, în *Mediaevalia Transilvanica*, I (1997), nr. 1–2, p. 69–84.

și chiar al câtorva comunități, fie și într-un grad superficial⁵. Actele de danie cu beneficiari români au cunoscut o creștere deosebită, mai ales sub Sigismund de Luxemburg, când cnezii români au participat de partea regelui la războiul intern împotriva oligarhilor și apoi la lupta antiotomană. Prin servicii prestate îndeosebi regelui, o parte importantă a cnezimii din Banat+comitatul Timiș, Maramureș+comitatul Bereg și Hațeg+comitatul Hunedoara a reușit să obțină recunoașterea stăpânirii asupra cnezatelor sale, cu drept cnezial, sau asupra altor posesiuni, cu drept nobiliar. Numiți în acte „cnezi nobili”, „nobili români” sau simplu „nobili”, ei se bucurau de statutul nobiliar în persoana lor, cu toate atributele acestui statut, după rangul fiecăruia⁶.

În paralel, la adăpostul organizației districtuale, au continuat să existe aproape încă un secol după 1366 cnezii tradiționali, fără acte de confirmare a stăpânirii. Ei continuă să stăpânească mai departe cnezatele lor, uneori chiar în devălmășie sau separate de rudele și vecinii lor deveniți nobili prin danie regală. Alteori, se văd chiar amenințați cu deposedarea și declasarea de către aceștia. Stăpânirea cnezială tradițională, fără acte de proprietate, se constată cu claritate în nenumărate acte de după 1366 de recunoaștere a cnezilor ca nobili în propriul cnezat, stăpânit din vechime de beneficiar și strămoșii săi (*a dudum, ab avo et protavo*). Radu Popa a constatat existența unor posesiuni "cu sau fără întărire regală" în Maramureș, cel puțin până pe la anul 1400⁷, fapt valabil și în continuare. Numeroase acte de danie, inclusiv un formular al cancelariei regale pentru nobilii români, cristalizat pe la 1453 sub influența lui Iancu de Hunedoara⁸, conțin declarațiile cnezilor beneficiari pentru prima oară ai unui act de danie, cum „că s-au aflat dintotdeauna în stăpânirea netulburată a acelor (posesiuni) ca și ceilalți nobili adevărați și că se află și acum” (*in quarum pacifico dominio iidem... ad instar ceterorum verorum nobilium se a dudum perstitisse et persistere asserunt etiam de presenti*)⁹. Aceste declarații ale cnezilor în fața autorităților, care le acceptă ca atare, ca argument în favoarea recunoașterii nobilității lor, sunt argumente de netăgăduit ale existenței cnezilor tradiționali până la mijlocul secolului al XV-lea.

⁵ V. Achim, *Catolicismul la românii din Banat în Evul Mediu*, in vol. *Banatul în Evul Mediu. Studii*, București, 2000, p. 145–160.

⁶ Pe larg, I. Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440–1514*, București, 2000 (în continuare Drăgan, *Nobilimea*)

⁷ R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea* (Ediția a II-a îngrijită de Adrian Ioniță), București, Edit. Enciclopedică, 1997, p. 166.

⁸ A. A. Rusu, *Un formular al cancelariei regale din epoca lui Iancu de Hunedoara pentru nobilii români din Transilvania*, in *Acta Musei Napocensis*, 20 (1983), p. 155–170.

⁹ *Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea*, I, 1402–1473, ediție A.A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, Cluj-Napoca, 1989 (în continuare *Izvoare Țara Hațegului*), p. 169: actul din 15 noiembrie 1453, Praga, pentru Dușa de Densuș și alții.

Stăpânirea de pământ și supuși, fără altă dependență decât cea a suveranului reprezentat prin comite, ban sau castelan reprezenta o condiție fundamentală a stării nobiliare. O stare *de facto*, nu și *de jure* pentru cnezii în cauză. Ea crea totuși premisa pentru alte două ipostaze ale cnezului posesor de pământ: cea de membru în adunările obștești și scaunele de judecată districtuale alături de nobili, în rândul al doilea, dar în calitate evidentă de elită a societății românești (*nobiles et kenezii*) și cea de soldat ridicat în nume personal, iarăși la fel ca nobilii. Această din urmă obligație pare să urce în timp către primele raporturi dintre români și regalitatea maghiară și se păstrează în virtutea obiceiului chiar și în cazul cnezilor de pe domeniile ajunse pe mâini private.

Un statut social ambiguu. În virtutea celor menționate, a unei realități evidente, *mediul românesc îi consideră pe cnezii posesionați egali cu nobilii*. O afirmă cnezii înșiși, după cum reiese din formularul pomenit. Toate indiciile duc la constatarea faptului că, perioadă îndelungată, modul de stăpânire a pământului, raporturile sociale în societatea românească n-au suferit schimbări notabile. Cnezii și nobilii români coexistau de multe ori în același sat, erau rude între ei și aveau chiar pământuri în devălmășie, prestau statului aceleași redevențe după cnezatul lor. Raporturile cu obștea aservită sunt identice: „asimilarea cnezului întărit prin diplomă cu nobilul nu s-a repercutat și asupra condițiilor de stăpânire a satului său”¹⁰. Și unii și alții aveau aceleași obligații față de stat, de natură cnezială, după posesiunile deținute. Cnezii susțineau în fața autorității că își stăpâneasc moșiile *ad instar ceterorum nobilium*. Constituiau împreună adunarea districtuală a nobililor și cnezilor, formau scaunul de judecată și se supuneau deciziilor luate acolo, după *jus Valachicum* sau după legea regatului. Mulți istorici români au numit în mod eronat cnezi pe toți posesorii unui cnezat, confundând statutul juridic al moșiei cu cel al persoanei. Din cercetările noastre a rezultat cu claritate faptul că un cnezat (*kenezatus, possessio Valachalis*), stăpânit după *jus keneziale*, putea fi atât al unui cnez tradițional, fără acte, cât și al unui nobil român, prin danie regală. Este evident faptul că cele două categorii ale feudalității românești (*nobiles et kenezii Valachorum*) sunt aparent identice în aspectele fundamentale ale statutului social, din punctul de vedere al societății românești neexistând practic nici o diferență.

Ideea nobilității cnezilor, a unui statut de echivalență cu nobilii, a persistat în societatea românească până târziu, decenii chiar după ce raporturile juridice între categoriile sociale fuseseră limpezite. La 1528, un grup de nobilii importanți (*maiores et pociores*) ai Hațegului luau partea văduvei și orfanilor minori ai cnezului Dumitru de Cerna de pe domeniul

¹⁰ R. Popa, *op. cit.*, p. 166.

Hunedoarei, rugându-l pe stăpân să-i mențină *instar aliorum nobilium keneziorum*, pe motiv că nu și-au neglijat obligațiile, inclusiv slujba militară. Văduva era „soră și rudă” (*soror et consanguinea*) a nobililor pomeniți, iar soțul ei răposat făcea parte dintre cnezii privilegiați ai domeniului, încadrabili în categoria nobilimii condiționare. Cnezii hunedoreni posedau chiar privilegiu de grup de la Matia Corvin¹¹.

Cu toate acestea, consecvent normelor juridice și tendințelor pe care le promova, *mediul oficial din regatul ungar îi considera pe cnezii nenobili*. Desigur, cea mai mare parte a lor, o constituiau în prima jumătate a secolului al XV-lea cnezii dependenți, răspândiți pe întregul areal locuit de români. Același statut oficial îl aveau însă și cnezii posesori. Considerarea lor ca nobili era valabilă doar în mediul românesc, în limitele districtuale. În raport cu ceilalți nobili ai regatului, cnezii erau considerați nenobili, având un statut inferior în justiție, fiind plătitori de vămi etc.

Un exemplu de la 1439 este ilustrativ în această privință. Adunarea obștească a districtului (Caran-)Sebeș emitea la 12 martie 1439, la poruncă regală, un act de mărturie în numele „obștii nobililor și cnezilor” din district (*universitas nobilium et keneziorum districtus Sebes*). Referindu-se la același act, autoritățile comitatului Timiș îl socoteau emanat prin mărturia „nobililor și nenobililor” districtului respectiv (*ab omnibus nobilibus et ignobilibus de districtu Sebes*)¹². Nu există nici un dubiu: cnezii din districtul Caransebeș – e vorba desigur de cei posesionați, care se socoteau „la fel cu ceilalți nobili” – sunt în optica oficială nenobili.

Cnezii mai apar alături de nobili și în celebrul privilegiu din 29 august 1457 acordat „tuturor nobililor, cnezilor și celorlalți români” (*universorum nobilium et keniziorum ac ceterorum Walachorum*) din cele opt districte bănățene, prin care li se răsplăteau meritele în apărarea graniței dunărene¹³. Pentru cnezii din districtele privilegiate actul din 1457 înlătura și cele din urmă diferențe care îi mai deosebea de nobilii români de acolo, anume, prevăzând scutirea lor de vămi, de care nobilii români de acolo se bucurau în mod firesc „ca ceilalți nobili adevărați ai țării”¹⁴ și dreptul de a fi judecați, ei și iobagii lor, numai de comiții (banii) lor.

¹¹ I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. 128, 192.

¹² Pesty F., *A szörényi bánóság és Szörény vármegye története*, I-II, Budapeșt, 1877–1878, p. 59 (în continuare Pesty, *Szörény*).

¹³ Pesty F., *Krassó vármegye története*, III, *Oklevéltár*, Budapeșt, 1883, 312 (în continuare Pesty, *Krassó*).

¹⁴ *Ibidem*: „Postremo eosdem nobiles Walachos instar verorum nobilium regni nostri, item kenezios eorundem Valachorum ex omni solucione tributi tam nostri quam aliorum quorumcumque exemptos esse volumus et supportatos”. Propoziția se referă exclusiv la scutirea de vămi, de care nobilii români se bucură (sau urmează a se bucura și ei prin acest

Dispariția cnezului posesor liber. Fenomenul cel mai interesant al perioadei cercetate îl reprezintă dispariția categoriei cnezilor proprietari, stăpânind moșiile lor fără acte regale. Cu aceasta s-a încheiat "seria istorică" a feudalității românești originare, care și-au mai păstrat caracteristicile dinainte de impactul cu instituțiile oficiale ale regatului feudal maghiar.

Noțiunea românească străveche care îi denumea pe cnezii posesori liberi, aceea de *cnez*, o vreme și *cnez nobil*, după obținerea actului de posesiune, a cedat definitiv locul în perioada cercetată termenului oficial de *nobil* sau *nemeș*, dispărând la începutul domniei lui Matia. Doar două danii am găsit după anul 1440, care să-i califice expres pe beneficiari drept cnezi. Una a lui Vladislav I din 6 iulie 1442, prin care dăruiește "cnezilor români" (*keneziorum Wolachorum*) Nicolae Turcin de Gamza, Mihai de Cornet, Nicolae și alți patru din *Berzews*, părți din posesiunile *Berzews*, Ohaba și Ohabața din districtul Lugoș¹⁵. Cealaltă este donația lui Iancu de Hunedoara din 20 iulie 1445, dată chiar din Hunedoara pentru cnezii din Râu Alb, Petru fiul lui Balotă, Valentin fiul lui Vlad (*Wlad*) și Valentin fiul lui Tatul, pentru posesiunile Râu Alb și Ohaba stăpânite până atunci cu titlul de cnezat¹⁶. Cnezii mai apar, explicit, sub nume colectiv, în compunerea societății și a adunărilor românești din districtele privilegiate și în anumite formulare de cancelarie, cu ocazia donării unor cnezate. La 1447 Iancu de Hunedoara dăruia lui Simion de Cuhea cnezatul acelei posesiuni, fost al fratelui său, "cu toate drepturile și foloasele, cu care ceilalți cnezi obișnuiau să-și țină de drept cnezatul"¹⁷. Același guvernator dăruia patru ani mai târziu nobililor din Dolha două posesiuni rutene "după obiceiul și asemenea cnezilor români" (*more et ad instar keneziorum Valachalium*)¹⁸. În Hațeg, la 1458, o danie de cnezat la Băiești se face în condițiile "în care obișnuiau să-și țină cnezatele ceilalți cnezi și nobili din districtul Hațeg"¹⁹.

Aceste referințe exprese la cnezii posesori, similari nobililor, în Maramureș, respectiv Hațeg, sunt între cele mai târzii, dacă nu chiar ultimele²⁰, pentru cele două regiuni în care, cel puțin în formă, nobilimea a înlocuit cnezimea. Chiar și imperfectul folosit în formulele consacrate

privilegiu?) „asemenea celorlalți nobili adevărați ai țării noastre”. Vezi comentariul nostru, în *Nobilimea*, p. 224.

¹⁵ Pesty, *Krassó*, III, 292.

¹⁶ *Izvoare Țara Hațegului*, I, p.104.

¹⁷ Mihalyi de Apsa, *Diplome maramureșene, Maramureș-Sziget, 1900* (în continuare *Mihalyi*), 194: „simul cum omnibus iuribus et proventibus quibus alii kenezii keneziatum de iure consueverunt”.

¹⁸ *Mihalyi*, 212.

¹⁹ A. Sacerdoțeanu, *Două acte hațegane și unul vâlcean*, în *AAR-MSI*, 17 (1935), p.219: „quibus ceteri kenezii nobilesque districtus de Haczak suos keneziatum tenere consueverunt...”.

²⁰ Actul publicat de Mihalyi cu data de 1 iunie 1453, Hațeg (nr. 216) este un fals evident.

(*consueverunt*) trimite la un exemplu mai vechi, iar beneficiarii actelor în ambele cazuri nu sunt calificați nici cnezi, nici nobili.

Înlocuirea termenului "cnez" cu cel de "nobil" în Maramureș și Hațeg este de pus și în legătură cu evoluția comunității nobile din aceste ținuturi, care a adoptat treptat modelul comitatens, Maramureșul încă înainte de 1400, iar Hațegul după 1420, prin contopire treptată cu comitatul vecin al Hunedoarei.

O dezvoltare puțin mai aparte a cunoscut Banatul, unde, în împrejurările specifice unui teritoriu de graniță și la adăpostul organizării districtuale, structurile sociale românești și-au asigurat conservarea vreme mai îndelungată. Aici cnezii sunt prezenți și în vremea lui Iancu de Hunedoara în compunerea adunărilor obștești districtuale, după cum rezultă din actele emise în numele "obștii nobililor și cnezilor" (*universitas nobilium et keneziorum*)²¹.

Privilegiul din 29 august 1457 acordat "tuturor nobililor, cnezilor și celorlalți români" din cele opt districte bănățene pare a fi *ultima mențiune expresă a cnezilor bănățeni ca element distinct al feudalității românești*. Avem de-a face cu un caz unic de înnobilare în masă, mai exact de recunoaștere a unei realități specifice a districtelor românești²².

De acum încolo, proprietarii români vor fi desemnați doar ca nobili, cnezii desemnând numai pe frunzașii românilor aflați în diferite grade de dependență feudală pe domeniile cetăților regale, pe domeniile private sau pe "pământul crăiesc".

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, termenul etnic este tot mai rar atașat nobililor români, pe măsura acceptării și adaptării lor la mediul nobilimii din regatul ungar. În schimb, „român” apare tot mai frecvent sinonim cu „iobag”, iarăși ca reflectare a unei realități omniprezente în partea de răsărit a regatului. Dihotomia socială specifică Transilvaniei, aceea dintre *nobil și român* – având și o componentă etnică, mai târziu națională – care se definește aici în secolul al XV-lea, se va întâlni generalizat și în Țara Românească, cam un secol mai târziu, în formula binecunoscută *boier – rumân*, aici în cu trăsături strict sociale.

Aceast fenomen se poate constata, de pildă, în ultimele două decenii ale secolului al XV-lea în mediul românesc al Hațegului. Această diferențiere este elocventă, în opinia noastră, nu atât pentru fenomenul înstrăinării (maghiarizării) nobilimii românești, cât pentru stadiul evoluției feudalismului în ținuturile cu autonomie românească. Opoziția dintre nobil și român, se va accentua în secolele următoare până la disjuncție etnică, așa cum constata

²¹ Cele mai binecunoscute, fiind păstrate, aparțin districtului central al Caransebeșului (Sebeș, în documente). Vezi Pesty, *Szörény*, III, 46, 59 ș.a.

²² Drăgan, *Nobilimea*, p. 224.

David Prodan: "Marea masă a românilor cade în iobăgie, în așa măsură încât român, cu timpul, în limbajul comun devine aproape sinonim cu iobag"²³.

Așadar, putem aprecia că la mijlocul secolului al XV-lea s-a încheiat practic existența cnezatului ca proprietate liberă și a acelei clase feudale românești legate de ea. Continuatoarea acesteia, nobilimea românească, coexistentă cu cnezimea liberă încă din secolul precedent și derivând din aceasta, deși va purta multă vreme pecetea acestei origini, este în esență, conform caracterizării lui Iorga, o "formă străină", a cărei evoluție merge în direcția asimilării depline cu nobilimea regatului. Începând cu domnia lui Matia Corvin elita românească, deturnată definitiv de la evoluția sa firească, se prezintă sub două forme esențiale: nobilimea românească și cnezii dependenți, cu diferitele lor variante.

The Extinction of the 'Cnezi' as Landowners in the Middle of the 15th Century (Abstract)

A new synthesis is made of the transformation of the traditional 'cnezi' – the ruling class in medieval Romanian society in Transylvania and Hungary. Sketching the evolution of this class from the beginning, a closer look is focused on the period between 1366 and 1458. During this period the traditional Romanian landowning elite was divided into two distinctive social and juridical categories: the nobles (nobiles kenezii or nobiles Valachi) and the 'cnezi' (kenezii). Romanian society perceived the latter category "as the other nobles" (ad instar ceterorum nobilium), with the 'cnezi' owning domains (keneziatuș) and servants, being members of the congregations and judicial seats, and participating personally in military campaigns. The official viewpoint, however, was different. The cnezi owning lands without royal confirmation were considered non-nobles (ignobiles), therefore they were not tried as nobles and they were obliged to pay tolls and responsible for certain obligations.

Gradually, the traditional 'cnezi' succeeded in obtaining the acknowledgement of their nobility by performing services to the sovereign and, therefore, they were able to save their liberty. This situation occurred more often in the territories where they existed in a great number: the counties of Maramures, Hunedoara, and the region of Banat. In Banat, in the privileged districts, the confirmation of the nobility of the local elite was made through the well-known charter of 1457. Those who were previously

²³ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1984, p. 103.

ennobled, just like the nobles of Hateg and Maramures, were ennobled either individually or as families.

The 'cnezi' as free landowners, and the Romanian social elite connected with them, ceased to exist in the middle of the 15th century. Their place was taken by the Romanian nobles who derived from the 'cnezi' and they coexisted for a century. They had to carry the burden of their origin for a long time; they were a "foreign form" as Nicolae Iorga used to call them. Their evolution was complete assimilation with the nobility of the Kingdom. Starting with the reign of Mathias Corvinus, the Romanian elite, suppressed from its natural development, took two main forms: Romanian nobles and the servant-'cnezi', with the corresponding alternative forms.